

БОСҚИНЧИЛИК ВА ТАЛОНЧИЛИК ЖИНОЯТЛАРИНИ КВАЛИФИКАЦИЯ ҚИЛИШДАГИ МУАММОЛАР ТАҲЛИЛИ

С.С.Солимуҳаммаджонов

Ҳуқуқни муҳофаза қилиш Академияси Тергов фаолияти тингловчиси.

Аннотация: Мазкур мақолада ўзганинг мулкани талон-торож қилиш билан боғлиқ жиноятлар, босқинчилик ва талончилик жиноятлари тушунчаси, бу бўйича олимлар фикри, жиноий-ҳуқуқий тавсифи, ижтимоий хавфлилиги, ушбу жиноятларни квалификация қилишнинг ўзига ҳос жиҳатлари, квалификация хусусиятлари ҳамда ўзгаларнинг мулкани талон-торож қилиш билан боғлиқ жиноятларнинг квалификация қилишдаги ўхшаш ва фарли томонлари таҳлили келтириб ўтилган.

Таянч сўзлар: босқинчилик, жиноятнинг сабаби, жиноятчилик шароитлари, ҳаёт ва соғлиқ учун хавfli бўлган усулда зўрлик ишлатиш, ҳаёт ва соғлиқ учун хавfli бўлган усулда зўрлик ишлатиш билан қўрқитиш, ҳаёт ва соғлиқ учун хавfli бўлмаган усулда зўрлик ишлатиш, ҳаёт ва соғлиқ учун хавfli бўлмаган усулда зўрлик ишлатиш билан қўрқитиш.

Аннотация: В данной статье раскрываются понятия преступлений, связанных с грабежом чужого имущества, преступления вторжения и грабежа, мнение ученых по этому поводу, уголовно-правовая характеристика, общественная опасность, особенности квалификации этих преступлений, Обсуждаются особенности квалификации и грабежа чужого имущества, дается анализ сходных и различных сторон в квалификации преступлений.

Ключевые слова: вторжение, причину преступления, обстоятельства преступления, применение насилия способом, опасным для жизни и здоровья, устрашение с применением насилия способом, опасным для жизни и здоровья, применение насилия способом, не опасен для жизни и здоровья, применяя насилие способом, не опасным для жизни и здоровья, пугает.

Annotation: In this article, the concept of crimes related to the robbery of other people's property, the crime of invasion and robbery, the opinion of scientists on this, criminal-legal description, social danger, specific aspects of the qualification of these crimes, qualification features, and related to the robbery of other people's property the analysis of similar and different sides in the qualification of crimes is given.

Base words: invasion, the cause of the crime, the circumstances of the crime, using violence in a way that is dangerous to life and health, intimidation with the use of violence in a way that is dangerous to life and health, using violence in a way that is not dangerous to life and health, using violence in a way that is not dangerous to life and health scare.

Мулк ҳуқуқи Ўзбекистон Республикасида ажралмас, мутлақо ҳимояланган ва кафолатланган фуқаролик ҳуқуқларидан биридир. Мулкнинг дахлсизлигини таъминлаш давлат сиёсати ва Ўзбекистон Республикаси ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолиятининг устувор йўналишларидан бири ҳисобланади. Кўшлаб давлатлар қатори Ўзбекистонда ҳам боқинчилик ва талончилик орқали мулкни талон-торож қилиш жиноятларининг содир этилиши жамиятнинг ижтимоий-иқтисодий соҳадаги энг оғриқли нуқталаридан биридир. Бу борада президентимиз, Шавкат Миромонович Мирзиёев таъкидлаганларидек, “олдимизда турган яна бир вазифа хусусий мулк ва тадбиркорликни ривожлантиришга халақит бераётган барча тўсиқ ва чекловларни бартараф этишдан иборат”¹⁵. Ҳақиқатда иқтисодий жиноятларга қарши курашиш ҳар доим, хусусан иқтисодий-сиёсий ва суд-ҳуқуқ соҳасида жадал ислохотлар амалга ошаётган даврда долзарблик касб этади.

Ўзбекистон Республикасида 2019 йилда 239 та, 2020 йилда 342 та, 2021 йилда 1003 та талончилик рўйхатга олинган. Ушбу кўрсаткич йилдан йилга ўсаётганини кўришимиз мумкин. 2020 йилда 2021 йилга нисбатан мулкни талон-торож қилиш билан боғлиқ жиноятлар хусусан, босқинчилик 77,6 фоиз, фирибгарлик 133,9 фоиз, ўғрилик 141,7 фоиз ўсиш кўрсаткичига эга бўлса, талончилик 193,3 фоизга ўсиб, ўзгалар мулкни талон-торож қилиш жиноятлари ичида етакчилик қилмоқда¹⁶.

Бундан ташқари ҳудудлар кесимида ушбу жиноятларнинг ўсиб боришини таҳлил қиладиган бўлсак, Фарғона вилоят судининг 2022 йил иккинчи ярмига мўлжалланган иш режасининг 2.15-бандига асосан 2022 йилнинг биринчи ярмида жиноят ишлари бўйича туман (шаҳар) судлари томонидан босқинчилик (ЖКнинг 164-моддаси) билан кўрилган жиноят ишлари бўйича суд амалиёти умумлаштирилган.

Статистик маълумотларга кўра, 2022 йилнинг биринчи ярмида жиноят ишлари бўйича туман (шаҳар) судлари томонидан ЖКнинг 164-моддаси билан 38 нафар шахсга нисбатан 17 та жиноят ишлари кўриб тамомланган.

Умумлаштириш даврида 2021 йилнинг биринчи ярмида кўриб тамомланган босқинчилик жиноятлари бўйича шахслар сони 16 нафарни ташкил этган бўлсада, 2022 йилнинг биринчи ярмида бу

¹⁵ Ш.М.Мирзиёев “Миллий тараққиёт йўлимизни қатъийлик билан давом эттириб янги босқичга кўтарамиз” 1-Т Тошкент “Ўзбекистон” 2017. 68-б.

¹⁶ “Талончиликка қарши курашишнинг жиноят-ҳуқуқий чораларини такомтлаштириш” мавзусидаги юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати Ф.Ф.Абдуқодиров

кўрсаткич 38 нафарни ташкил этиб, 22 нафарга ёки 57,9 фоизга ортгани кузатилган.¹⁷

Ўзгалар мулкани талон-торож қилиш жиноятларини квалификация қилишдаги асосий эътибор ушбу жиноятларнинг таркибига қаратилиши лозим, яъни ушбу жиноятларнинг объекти, субъекти, объектив томони, субъектив томонини чуқур таҳлил қилиниши назарда тутилади.

Жиноят қонуни билан қўриқланадиган барча ижтимоий муносабатлар жиноятнинг объекти дейилади.

М.Х.Рустамбоев ва Б.Ж.Ахроровларнинг таъкидлашига кўра бу ҳолларда жиноят-ҳуқуқий муҳофазани асосий, қўшимча ва факультатив объектларини инобатга олишни таъкидлайдилар. Уларнинг таъкидлашича, қонун чиқарувчи қонуннинг тегишли моддасида жиноят таркибида факультатив белгилардан ақалли биттасини кўрсатса, у ҳолда бу белги жиноятнинг зарурий белгиси бўлиб қолади. Муаян қилмишнинг содир этилишида бу белгининг йўқлиги шахснинг қилмишида жиноят таркибининг йўқлигини англатади, дейдилар.¹⁸

Биз таҳлил қилаётган босқинчилик ва талончилик жиноятларининг объекти ҳақида юридик адабиётларда турли фикрлар билдирилган.

Шунингдек, П.Б.Бакуновнинг таъкидлашига кўра, босқинчиликнинг умумий объекти иқтисодиёт соҳасидаги ижтимоий муносабатлардир. Турдош объекти ўзганинг мулки. Бевосита объектлари эса: 1) ўзлаштирилган мол-мулк; 2) жабрланувчининг соғлиғи; 3) агар босқинчилик уй-жойга ғайриқонуний йўл билан кириб содир қилинган бўлса, фуқаронинг турар жой дахлсизлиги каби конституциявий ҳуқуқидир¹⁹.

Ю.М.Каракетов босқинчилик жиноятининг асосий объекти шахснинг ҳаёти ва соғлиғидир, шахсий мулк эса қўшимча объект, жамоат хавфсизлиги эса факультатив объектдир²⁰, деб ҳисоблайди.

Биз бу фикрларга тўлақонли қўшила олмаймиз. Чунки, бунда муаллифлар босқинчилик жинояти таркибининг элементи бўлган субъектив томонини характерловчи белгилари – яъни, жиноятнинг мотиви ва мақсадини ҳам тўлиқ инобатга олиши лозим эди.

Ваҳоланки, кўпчилик мулкий жиноятлар, жумладан, босқинчиликда мотив ва мақсад субъектив томоннинг зарурий белгиси ҳисобланади. Чунки босқинчи жабрланувчининг ҳаёти ёки соғлиғига тажовуз қилар экан, унинг мақсади ўзганинг мулкани эгаллашга қаратилганлигидадир. Аммо айбдор ўз

¹⁷ Фарғога вилояти суди 2022 йилнинг биринчи ярмида жиноят ишлари бўйича туман (шаҳар) судлари томонидан босқинчилик (ЖКнинг 164-моддаси) билан қўрилган жиноят ишлари бўйича суд амалиёти умумлашмаси.

¹⁸ Рустамбоев М.Х., Ахроров Б.Ж. Жиноят ҳуқуқи. (Умумий қисм). Тошкент – Илм Зиё. 2006. Б.106.

¹⁹ Бакунов П.Б. Босқинчилик учун жавобгарлик. Тошкент – ТДЮИ. 2006.

²⁰ Каракетов Ю.М. Уголовно-правовые и криминологические проблемы борьбы с разбоем. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридического наук. Т., 1980. С. 11.

мақсадини амалга оширишда мулк эгаси ёки мулк учун жавобгар шахс ёхуд мулкни олишга тўсқинлик қилган ёки тўсқинлик қилиши мумкин бўлган шахслар асосий тўсиқ бўлиб қолади. Тажовузчи ушбу тўсиқни бартараф қилмасдан туриб, яъни мулк эгаси ёки мулкни кўриқловчи ёхуд мулкни олишга тўсқинлик қилган ёки тўсқинлик қилиши мумкин бўлган шахсларнинг қаршилигини енгмасдан туриб, ўз мақсадига эриша олмаслигини билади ва шунинг учун ҳам мулкни эгаллаш мақсадида биринчи навбатда уларнинг қаршилигини енгил учун ушбу шахсларнинг соғлиғига тажовуз қилади.

Р.Қ.Қобуловнинг фикрига кўра босқинчилик жинойтининг асосий объекти ўзганинг мулкидир²¹, деган назарияни илгари сурса, М.Х.Рустамбоев эса босқинчиликнинг объекти ўзганинг мол-мулки, фуқароларнинг ҳаёти ва соғлиғидир²², деб ёзади. Биз ҳам бу муаллифларнинг фикрларига қўшиламыз.

Босқинчилик тушунчасига тўхталадиган бўлсак, босқинчилик – яъни ўзганинг мулкни талон-торож қилиш мақсадида ҳужум қилиб, ҳаёт ёки соғлиқ учун хавфли бўлган зўрлик ишлатиб ёхуд худди шундай зўрлик ишлатиш йўли билан кўрқитиб содир қилинган ҳаракат тушунилади.

Талончилик –бу ўзганинг мулкни қонунга ҳилоф равишда, очикдан-очик, ғараз масадда, мулкдор ёки мол-мулк ихтиёрида ёхуд муҳофазасида бўлган, ўзганинг мулки талон-торож қилинаёгани англаб турган бегона кишиларнинг кўз ўнгида эгаллаш²³.

Босқинчилик ва талончилик жинойтларини квалификация қилишда бир қатор тушунмовчиликлар юзага келади.

Мисол учун, амалдаги жинойт кодексимизнинг 166-моддаси 2 қисм “а” бандида ҳаёт ва соғлиқ учун хавфли бўлмаган зўрлик ишлатиб ёхуд шундай зўрлик ишлатиш билан кўрқитиб талончилик жинойти содир этилса, уч йилдан беш йилгача озодликни чеклаш ёхуд уч йилдан беш йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланиши белгиланган.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 30.04.1999 йилдаги 6-сон қарори 3-қисми 4-бандида ҳаёти ёки соғлиқ учун хавфли бўлмаган зўрлик деганда, енгил тан жароҳати етказишни тушуниш лозимлиги белгиланган. Пленум қарорида енгил тан жароҳати тушунчаси тўлиқ очиб берилмаганлиги нормани кўллашда бир қатор чигаликларни келтириб чиқармоқда. Кодекс ва пленум қарори тушунтириши таҳлилидан сўнг, албатта, назарияда қандай тушинтириш берилганлигини ҳам таҳлил қилишимиз лозим. М.Х.Рустамбоевнинг фикрига кўра, ЖКнинг

²¹ Қобулов Р.Қ. Ўзбекистон Республикаси Жинойт кодексига шарҳлар. Т., Адолат. 1997. 208 б.

²² Рустамбаев М.Х. Жинойт ҳуқуқи (Махсус қисм). –Т.: “Ўқитувчи”, 2003. 219 б.

²³ “Талончиликка қарши курашишнинг жинойт-ҳуқуқий чораларини такомтллаштириш” мавзусидаги юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати Ф.Ф.Абдуқодиров.

164-моддаси 1-қисми жабрланувчи соғлиғига ўртача оғир шикаст етказиш (ЖК 105-моддаси) ёки енгил шикаст етказиш (ЖК 109-моддаси 2- қисми) оқибатларини ҳам қамраб олади ва ЖК 105- ёки 109-моддалари билан қўшимча квалификация қилиш талаб қилинмайди²⁴.

Кўриниб турибдики, амалдаги жиноят кодекси ва Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 30.04.1999 йилдаги 6-сон қарориди енгил тан жароҳатининг аниқ чегарасининг белгиланмаганлиги талончилик жиноятларини босқинчилик жиноятлари сифатида нотўғри квалификация қилинишига сабаб бўлмоқда.

Бундан ташқари, ҳаёт ва соғлиқ учун хавфли бўлмаган зўрлик ишлатиб ёхуд шундай зўрлик ишлатиш билан қўрқитиб содир этилган жинятларни квалификация қилишда тугалланган жиноят сифатида ёки тугалланмаган жиноят сифатида квалификация қилишда чигалликка учрашимиз табиий. Чунончи, бирон бир ҳаёт ва соғлиқ учун хавфли бўлмаган зўрлик ишлатиб, яъни енгил тан жароҳати етказган ёхуд енгил тан жароҳати етказиш таҳдиди билан содир этилган жиноят айбдорнинг ўзига боғлиқ бўлмаган ҳолатда тугалланмай қолса, биз бу жиноятни босқинчилик деб олсак, тугалланган жиноят сифатида талончилик деб баҳоласак, жиноятга суиқасд сифатида квалификация қилишиз лозим бўлади.

Ўзганинг мол-мулки талон-торож қилинган ва айбдорда талон-торож қилинган мол-мулкни ўз ихтиёрига кўра тасарруф этиш имконияти пайдо бўлган пайтдан эътиборан талончилик тугалланган жиноят деб ҳисобланади.

Мисол учун А исмли шахс магазинга кириб, сотувчига енгил тан жароҳати етказган ҳолда кассадаги пулларни ўзининг ҳалтачасига солаётганида тасодифан магазинга ички ишлар ходимлари кириб қолади. А исмли шахс пулларни ололмай деразадан отилиб чиқиб кетади. Ушбу ҳолатни пленум тушунтиришига асосан талончилик сифатида баҳолаб, 25-модда 2-қисми ҳамда 166-модда тегишли қисми билан квалификация қилиб, ҳолат учун тегишли диспозиция учун белгиланган санкциянинг энг юқори миқдорининг энг кўпи билан 3 дан 2 қисмига қадар қўллашимиз мумкин.

Бироқ баъзи назарий адабиётларга таянган ҳолатда босқинчилик сифати баҳолайдиган бўлсак, ушбу жиноят бошланган пайтдан эътиборан тугалланганлигини инобатга олган ҳолда 164-модданинг тегишди қисми билан квалификация қилишиз лозим бўлади. Натижада квалификациянинг

²⁴ Rustambayev M.X. O‘zbekiston Respublikasi jinoyat huquqi kursi. Tom 4. Iqtisodiyot sohasidagi jinoyatlar. Ekologiya sohasidagi jinoyatlar. Hokimiyat, boshqaruv va jamoat birlashmalari organlarining faoliyat tartibiga qarshi jinoyatlar. Darslik. 2-nashr, to‘ldirilgan va qayta ishlangan – T.: O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi Harbiy-texnik instituti, 2018. – 21 bet.

нотўғрилиги оқибатида айбдорга нисбатан юқори санкция қўлланишига сабаб бўлади.

Босқинчилик ва талончилик ўзганинг мол-мулкига қарши қаратилган энг хавфли жиноятлардан бўлиб, уларнда жабрланувчининг ҳаёти ёки соғлиғига ҳам зиён етказиш ёхуд зиён етказилиши учун реал хавфни вужудга келтириш орқали мол-мулкни эгаллашга қаратилади.

Жиноят кодекси 166-моддаси 3 қисми “б” бандига асосан талончилик жинояти *уй-жойга, омборхона* ёки *бошқа хонага* ғайриқонуний равишда кирган ҳолда содир этилса, беш йилдан ўн йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланиши белгиланган.

Ғайриқонуний кириш деганда ўғрилиқ, талончилик ва босқинчилик қилиш мақсадида уй-жойга, омборхона ёки бошқа бинога кириш тушунилади.

Уй-жой деганда кишиларнинг доимий ёки вақтинчалик туришига мўлжалланган (шахсий уй, хонадан, меҳмонхонадаги, санаториядаги хона, дала ҳовли, боғ ҳовли ва бошқалар) бино, шунингдек, унинг таркибига кирувчи дам олиш учун, мулкни сақлаш учун ёхуд инсоннинг бошқа эҳтиёжларини қондириш учун (балконлар, ойнабанд айвонлар, омборлар ва бошқалар) тушунилади.

Омборхона деганда, товар-моддий бойликларни доимий ёки вақтинча бўлсада сақлаш, ташиш, талон-торож қилишдан, табиий офатлардан, айнишдан ва йўқ бўлиб кетишдан асраш учун махсус жиҳозланган, мослаштирилган алоҳида қурилма ёки жой тушунилади²⁵.

Кўриниб турганидек, ЖКнинг 166-моддаси 3 қисми “б” банди “бошқа хонага” атамаси диспозициянинг мавҳумликка сабаб бўлган. Бу эса амалиётда катор тушунмовчилик ва хатоларга олиб келмоқда.

Мисол учун, қишлоқ ҳудудларда ер майдони жуда катта бўлган ҳамда атрофи девор тўсиқ билан ўралмаган хонадонлар мавжуд. “А” исмли шахс мазкур хонадоннинг девор билан ўралмаган дала ҳовли қисмидан тахминий бахоси 3 млн. сўм бўлган зотдор итни хонадон эгасининг кўриб қолганлиги ва “олиб кетма” деб бақаришига қармасдан очикдан очик талон-торож қилиб воқеа жойидан кетиб қолган.

Ушбу ҳолатни таҳлил қиладиган бўлсак, “Ўзгалар мулкани ўғрилиқ, талончилик ва босқинчилик билан талон-торож қилиш жиноят ишлари бўйича суд амалиёти тўғриси”даги Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 30.04.1999 йилдаги 6-сон қарори 3-қисм 1-банди айбдор, жабрланувчи ва бошқаларнинг кўз олдида ўзганинг мулкани эгаллаб

²⁵ “Ўзгалар мулкани ўғрилиқ, талончилик ва босқинчилик билан талон-торож қилиш жиноят ишлари бўйича суд амалиёти тўғриси”даги Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 30.04.1999 йилдаги 6-сон қарори.

олаётганлигини ва улар унинг ҳаракатларининг жиноий хусусиятини тушунганлигини англаганда, ўзганинг мулкни ошқора талон-торож қилиш талончилик ҳисобланиши тўғрисида тушинтириш берилган.

Бу ҳолатни Пленум қарорига асосан биз талончилик сифатида квалификация қиладиган бўлсак, 166-модданинг қайси қисмига асосан квалификация қилишимиз керак, деган савол туғилади. Яъни, юқоридаги ҳолатда уй-жойга, омборхона ёки бошқа хонага ғайриқонуний равишда кириб талончилик ҳисобланадими, йўқми?

Фикримизча талончилик жиноятининг асосий объекти ўзганинг мулки бўлиб, фуқароларнинг ҳаёти ва соғлиғи **факултатив объект** деб биламиз. Шундай экан юқоридаги ҳолатни ЖКнинг 166-моддаси 3 қисми “б” банди, яъни уй-жойга, омборхона ёки бошқа хонага ғайриқонуний равишда кирган ҳолда содир этилган жиноят сифатида квалификация қилиш амалиёти шакилланганлиги амалиётдан маълум.

Бирок ушбу банд билан тартибга солиш учун жабрланувчининг ҳаёти ёки соғлиғига ҳам зиён етказиш ёхуд зиён етказилиши учун реал хавфни вужудга келтириш орқали мол-мулкни эгаллашга қаратилади. Юқоридаги ҳолатда жабрланувчининг ҳаёти ёки соғлиғига ҳам зиён етказиш ёхуд зиён етказилиши учун реал хавфни вужудга келтирмаганлигини, фақатгина жабрланувчининг кўз ўнгида мулкни олиб кетганлигини ҳисобга олган ҳолатда ЖК 166-моддаси 1 қисми билан квалификация қилиниши лозим деб ҳисоблаймиз.

Бундан ташқари жабрланувчининг ҳаёти ёки соғлиғига ҳам зиён етказиш ёхуд зиён етказилиши учун реал хавфни вужудга келтирмаган бўлишига қарамадан бизнинг ЖК 166-модда 3 қисми “б” банди билан малакашимиз айдорни юқори санкция қўлланиши, яъни беш йилдан ўн йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланиши сабаб бўлиши мумкин.

Ваҳоланки, ЖКнинг 7-моддаси 1-қисмига кўра жазо ва бошқа ҳуқуқий таъсир чоралари жисмоний азоб бериш ёки инсон кадр-қимматини камситиш мақсадини кўзламаслиги ва 2-қисмига асосан жиноят содир этган шахсга нисбатан у ахлоқан тузалиши ва янги жиноят содир этишининг олдини олиш учун зарур ҳамда етарли бўладиган жазо тайинланиши ёки бошқа ҳуқуқий таъсир чораси қўлланилиши кераклиги²⁶ белгиланган.

Шу билан бирга кўшни давлатлар қонунчилиги таҳлил қилинганда, Қозоғистон Республикаси Жиноят кодексида 192-моддасининг (босқинчилик) 3-қисми 4-бандида **турар-жой, хизмат кўрсатиш, ишлаб чиқариш бинолари ёки омборхоналарга ноқонуний кириш мол-мулкни мусодара қилиш билан**

²⁶ Ўзбекистон Республикаси жиноят кодекси 7-модда.

етти йилдан ўн икки йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланиши белгиланган.

Юқоридагиларни инобатга олган ҳолда ЖКнинг 164-моддаси 3-қисми “в” бандидаги “бошқа биноларга” ҳамда 166-модда 3-қисми “б” бандидаги “бошқа хонага” сўз бирикмаларидаги мавҳумликни олдини олган ҳолатда Олий Суд пленуми қарорига ўзгартириш киритиб, ушбу сўз бирикмаларинининг чегарасини белгилаб қўйилиши лозим деб ҳисоблаймиз.

Босқинчилик ва талончилик жиноятида одам ўлдирилиши умумий мулкка ғайриқонуний эгаллик қилиш қасди билан қамраб олинади.

Ижтимоий ҳавфли қилмишни содир этган шахснинг ҳаракатлари оқибатида ўлимнинг келиб чиқиши М.Х.Рустабаевнинг шарҳига асосан еҳтиётсизликдан одам ўлдириш жинояти жиноятлар мажмуи бўйича ЖК 102-моддаси 1-қисми ва ЖК 164-моддаси 3-қисми “г” банди билан квалификация қилиниши керак” лиги таъкидланган.

Бирок бизнинг фикримизча, умумий қасд мулкка эгаллик қилиш мақсадада ўлим келиб чиқиши ушбу модданинг ўзи билан квалификация қилиниши лозим ва ЖК 164 ва 166-моддаларига “жабрланувчининг ўлимига сабаб бўлса” қисми қўшилиб ҳамда мутаносиб равишда санкция билан белгиланиши лозим.

Амалиётда босқинчилик ва талончилик жиноятлари оқибатида ўлим келиб чиқиши жиноятлар мажмуи бўйича ЖКнинг 97-моддаси 2-қисми “и” банди ёки 102-моддаси билан қўшимча квалификация қилинади.

“Қасддан одам ўлдиришга оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғриси”даги Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 24.09.2004 йилдаги 13-сон қарори 14-қисмига 1-бандига асосан айбдорнинг ўзи ёки бошқа шахслар учун моддий наф қўриш (пул, мол-мулкни ёки унга эгаллик ҳуқуқини, турар жойга нисбатан ва шу каби ҳуқуқларни қўлга киритиш) ёки моддий харажатлардан (мол-мулкни, қарзни қайтаришдан, хизматга ҳақ тўлашдан, мулкий мажбуриятларни бажаришдан, алимент тўлаш ва шу кабилардан) қутилиш мақсадида қасддан одам ўлдириш таъмагирлик ниятида содир этилган жиноят сифатида (ЖК 97-моддаси 2-қисмининг “и” банди билан) квалификация қилиниши лозимлиги белгиланган.

Босқинчилик ёки талончилик жинояти оқибатида ўлим келиб чиқишини ЖКнинг 97-моддаси 2-қисми “и” банди таъмагирлик ниятида қасддан одам ўлдириш билан квалификация қилиниши таҳлил қилиниши лозим деб ўйлаймиз. Чунки ЖК 97-моддаси иккинчи қисми “и” банди билан жиноят содир этишнинг мақсади қасддан одам ўлдириш орқали моддий наф қўриш.

Босқинчилик ёки талончилик жинояти оқибатида ўлим келиб чиқиши эса ўзганинг мулкани талон-торож қилиш мақсадида хужум қилиб, ҳаёт ёки соғлиқ учун хавфли бўлган зўрлик ишлатиб ёхуд худди шундай зўрлик ишлатиш йўли билан кўрқитиб ёхуд ҳаёт ёки соғлиқ учун хавфли бўлмаган аниқ зўрлик ишлатиб, балки шундай зўрликни қўллаш билан кўрқитиб содир қилинади.

Босқинчилик ёки талончиликда тўғридан тўғри қасд орқали одам ўлдириш билан мулкий манфаат кўриш мақсади ётмайди. Босқинчилик ёки талончилик оқибатида ўлим келиб чиқишини 97-модда 2-қисми “и” банди билан квалификация қилишимиз биринчидан, айдорга нисбатан ЖКнинг иккита моддаси билан жиноят иши қўзғатишга, иккинчидан 97-модда иккинчи қисми “и” банди белгиланган оғирроқ санксияни қўллашимизга сабаб бўлади.

Юқоридагиларни инобатга олган ҳолда ЖК 164-моддаси 4-қисмига “г” банд қўшилиб, “жабрланувчининг ўлишига сабаб бўлса” диспозитсияси белгиланиши ва 164-моддаси тўртинчи қисми учун белгиланган санкция ушбу банд учун қўлланиши мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Агарда ушбу берилган фикрга қарши тарзда иқтисодиёт соҳасидаги жиноятлар бобида шахсга қарши жиноятлар бобининг элемти ётиши мақсадга мувофиқ эмаслиги тўғрисида фикр юритилган тақдирда, ушбу жиноятни 164-модда тегишли қисми ва 97-модда 1-қисми билан жиноятлар мажмуи тарзида квалификация қилган ҳолатда жазо тайинлаши адолатлироқ бўлади. Чунки 164-модда тегишли қисми 97-модда 2-қисми “и” бандидаги таъмагирлик ниятини қамраб олган бўлади.

Чунончи, ЖКнинг 7-моддаси 2-қисмида жиноят содир этган шахсга нисбатан у ахлоқан тузалиши ва янги жиноят содир этишининг олдини олиш учун зарур ҳамда етарли бўладиган жазо тайинланиши ёки бошқа ҳуқуқий таъсир чораси қўлланилиши керакли қатъий белгиланган.

ФҲЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, 01.05.2023 й, 28 бет.
2. Ўзбекистон Республикаси Жиноят Кодекси. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги қошидаги “Адолат” миллий ҳуқуқий ахборот маркази давлат муассасаси.
3. “Ўзгалар мулкани ўғрилиқ, талончилик ва босқинчилик билан талон-торож қилиш жиноят ишлари бўйича суд амалиёти тўғриси”даги Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 30.04.1999 йилдаги 6-сон қарори.

4. “Қасддан одам ўлдиришга оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғриси”даги Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 24.09.2004 йилдаги 13-сон қарори.

5. Фарғога вилояти суди 2022 йилнинг биринчи ярмида жиноят ишлари бўйича туман (шаҳар) судлари томонидан босқинчилик (ЖКнинг 164-моддаси) билан кўрилган жиноят ишлари бўйича суд амалиёти умумлашмаси.

6. Ш.М.Мирзиёев “Миллий тараққиёт йўлимизни қатъийлик билан давом эттириб янги босқичга кўтарамиз” 1-Т Тошкент “Ўзбекистон” 2017. 68-б

7. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. –Т.: 2004 й.

8. Юридик энциклопедия. –Т.: “Шар.”, 2001 й. 46-б.

9. “Талончиликка қарши курашишнинг жиноят-ҳуқуқий чораларини такомтлаштириш” мавзусидаги юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати Ф.Ф.Абдуқодиров.

10. Блиндер Б.А. Объект преступления и потерпевший в преступлениях против личности. «Проблемы советского государство и право». Т., 1970.

11. Бакунов П.Б. Босқинчилик учун жавобгарлик. Тошкент – ТДЮИ. 2006.

12. Каракетов Ю.М. Уголовно-правовые и криминологические проблемы борьбы с разбоем. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридический наук. Т., 1980.

13. Рустамбаев М.Х. Ўзбекистон Республикаси жиноят ҳуқуқи курси. Том 4. Иқтисодиёт соҳасидаги жиноятлар. Экология соҳасидаги жиноятлар. Ҳокимият, бошқарув ва жамоат бирлашмалари органларининг фаолият тартибига қарши жиноятлар. Дарслик. 2-нашр, тўлдирилган ва қайта ишланган – Т.: Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси Ҳарбий-техник институти, 2018. – 529 бет.

14. Амалий қўлланма/ Мирахмедов Ж., Ким О., Шодидулов О., Аскарров Н., Аршиддинов С., Махмудов И., Усмонов Ф., И.Р.Астанов - Т.: Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси Академияси. 2019.-80 б.